

**Tarımsal Ekonomi ve Politika
Geliştirme Enstitüsü**

Ürün Raporu ÇAY 2023

**TARIMSAL EKONOMİ VE POLİTİKA GELİŞTİRME
ENSTİTÜSÜ
TEPGE**

**Ürün Raporu
ÇAY
2023**

Hazırlayan

**Hikmet ERKAL
Ziraat Mühendisi**

Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü
hikmet.erkal@tarimorman.gov.tr

TEPGE YAYIN NO: 383

ISBN: 978-605-7599-69-8

**© TEPGE
Her Hakkı Saklıdır.**

ARALIK/2023

İletişim:

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı 06800
Çankaya/ANKARA

Telefon: 0312 287 5833

Faks: 0312 287 5854

Bu rapor TEPGE'nin izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınamaz. Raporun bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazara aittir.

Kapak sayfasında kullanılan fotoğraf Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından düzenlenen
“ 2018 yılı Tarım ve İnsan Fotoğraf Yarışması ” na aittir.
(<http://www.tarimormaninsan.com/img/10-tarim-ve-insan-fotograf-yarismasi/genel/400/birincilik-odulu-mehmet-yikilmazsoy.jpg>)

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. DÜNYADA DURUM	2
2.1. Çay Alanları	2
2.2. Üretim	3
2.3. Verim	3
2.4. Fiyatlar	4
2.5. Tüketim	4
2.6. Ticaret	4
2.6.1. İhracat	4
2.6.2. İthalat	5
3. TÜRKİYE'DE DURUM	5
3.1. Çay Alanları	5
3.2. Üretim	6
3.3. Verim	6
3.4. Fiyatlar	7
3.5. Tüketim.....	7
3.6. Dış Ticaret.....	8
3.6.1. İhracat	8
3.6.2. İthalat	8
4. TÜRKİYE'DE ÇAY DESTEKLEME POLİTİKALARI	9
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	9
EK TABLOLAR	11
KAYNAKLAR	15

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. Dünya Çay Alanları	2
Tablo 2. Dünya Çay Üretimi	3
Tablo 3. Dünya Çay Verimi	3
Tablo 4. Üretici Fiyatları	4
Tablo 5. İhracatta Önde Gelen Ülkeler	5
Tablo 6. İthalatta Önde Gelen Ülkeler	5
Tablo 7. İllere Göre Çay Alanları	6
Tablo 8. İllere Göre Üretim Miktarı	6
Tablo 9. İllere Göre Verim.....	7
Tablo 10. Üretici Fiyatları	7
Tablo 11. Tüketim Verileri	7
Tablo 12. Ülkelere Göre Çay İhracatı	8
Tablo 13. Ülkelere Göre Çay İthalatı	8
Ek Tablo 1. Dünya Çay İhracatında Önde Gelen Ülkeler	11
Ek Tablo 2. Dünya Çay İthalatında Önde Gelen Ülkeler	12
Ek Tablo 3. Türkiye Çay Üretimi (1988–2022)	13
Ek Tablo 4. Türkiye Çay Denge Tablosu	14
Ek Tablo 5. Türkiye Kuru Çay Üretimi	14

GRAFİK DİZİNİ

Grafik 1. Dünya Çay Üretim Alanında Önde Gelen Ülkelerin Payları	2
Grafik 2. Türkiye’de Çay Üretimi Yapılan İller.....	6

1. GİRİŞ

Dünyada genellikle üç farklı şekilde işlenerek piyasaya arz edilen çay (*Camellia sinensis*); siyah çay, yeşil çay ve oolong çay olarak isimlendirilmektedir. Bunların yanında tomurcuk ve genç yapraklardan elde edilen özel bir çay grubu olan beyaz çay, matcha çayı ve soğuk çay gibi bazı ürün grupları da bulunmaktadır. Çay dünyanın her yerinde sıcak ve soğuk olarak her yaşta insan tarafından sevilerek tüketilen geleneksel bir içecektir. Çayın kurutularak işlenmesi, istenilen her mevsimde tüketilebilmesini ve günlük bir içecek olmasını sağlamıştır.

İlk defa Çin ve Hindistan'da yetiştirilmeye başlanan çay, bitkinin özel iklim isteği nedeniyle oldukça sınırlı alanlarda yetişmekte olup, üretimin büyük bir kısmı aynı zamanda en büyük tüketici olan Asya Kıtası'nda yapılmaktadır. Çay yetiştirme aşamasından tüketimine kadar pek çok sektörle iç içe olup, insan gücünün yanı sıra gübre, ilaç, petro-kimya, kömür, elektrik, ambalajlama-kâğıt, nakliye, pazarlama, reklamcılık, şeker vb. sektörlerle de ilişkisi bulunmaktadır. Çay üretemeyen, üretici olduğu halde talebi karşılayamayan, üretim yapamadığı halde üretici ülkelerden satın aldığı çayı ihraç eden (re-export) ülkeler çayın ticari ve ekonomik önemini giderek artırmaktadır. Çay tüketiminin giderek artması ticaretinin de artmasına neden

olmakta, üretici ülkeler üretimlerinin fazlalığı ve talep doğrultusunda ihracata yönelmektedir (Kurt, 2018).

Dünyada 2021 yılı itibarıyla yaklaşık 5,2 milyon hektar (ha) alanda 28 milyon ton çay yaprağı üretimi gerçekleştirilmiştir. Çay alanlarında Çin, Hindistan, Sri Lanka ve Kenya ilk sıralarda yer almaktadır. Toplam alanın %64'ü, toplam üretimin ise %49'u Çin'de gerçekleşmektedir (FAO, 2023).

Tropikal ve ekvatorial bölgelerde yılın 12 ayında çay tarımı yapılırken Türkiye gibi nispeten yüksek enlemlerde olan ülkelerde yılda sadece 6 ay çay üretimi yapılabilmektedir. 1971 yılında kurulan Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü (ÇAYKUR) 1984 yılına kadar tekel olarak faaliyet göstermiş, 1984 yılında çıkarılan 3092 sayılı Kanun ile çay üretimi özel sektöre açılmıştır. Türkiye'de üretilen çaylar çok büyük oranda iç tüketimde kullanılmaktadır (ÇAYKUR, 2023).

Türkiye'de 2022 yılında yaklaşık 79 bin ha alanda, 1,3 milyon ton yaş çay yaprağı üretilmiştir. Üretim sırasıyla Rize (%64,6), Trabzon (%22,6), Artvin (%10,5) ve Giresun (%1,6) illerinde gerçekleştirilmiştir (TÜİK, 2023). Bu raporda dünyada ve Türkiye'de çay üretiminin ekonomik yönleri, ithalat, ihracat, destek ve fiyat verileri incelenmiştir.

2. DÜNYADA DURUM

2.1. Çay Alanları

Dünyada 2021 yılında çay yetiştiriciliği yapılan toplam alan 5.2 milyon hektardır. Toplam alanın yaklaşık %64'ü Çin'de, %10'u Hindistan'da bulunmaktadır. 2017

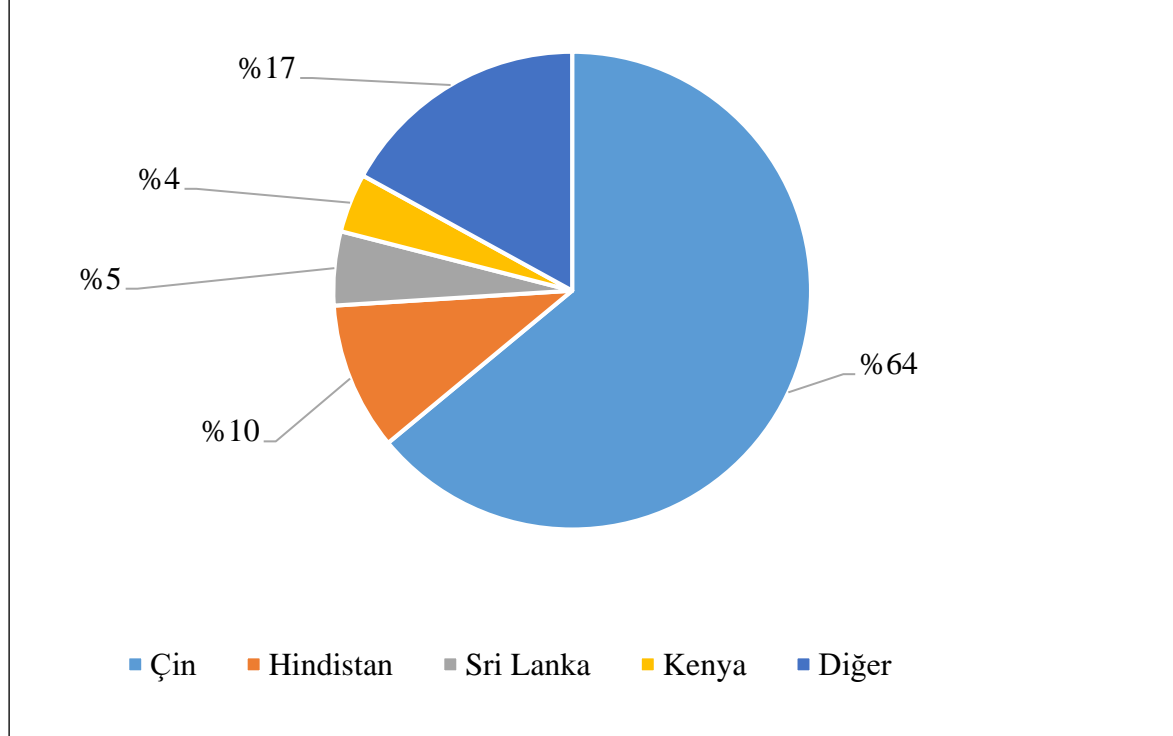
yılında 4,7 milyon ha olan dünya çay alanı son 5 yılda yaklaşık %10,6 oranında artış göstererek 2021 yılında 5,2 milyon hektara ulaşmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Dünya çay alanları (bin ha)

Ülkeler	2017	2018	2019	2020	2021
Çin	2.849	2.986	3.185	3.217	3.379
Hindistan	622	621	626	556	548
Sri Lanka	203	203	265	265	267
Kenya	233	236	269	269	250
Endonezya	113	110	111	112	112
Vietnam	123	117	108	107	110
Myanmar	89	89	90	90	96
Türkiye	82	78	79	83	82
Bangladeş	54	67	54	59	55
Japonya	42	42	41	39	38
Diğer	278	320	316	306	309
Toplam	4.688	4.868	5.144	5.105	5.245

Kaynak: FAO, 2023 (Erişim tarihi: 18.10.2023)

Grafik 1. Dünya çay alanlarında önde gelen ülkelerin payları (2021)

Kaynak: Tablo 1

2.2. Üretim

Dünya yaş çay üretimi 2021 yılında 28,2 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Üretimde ilk sırada 13,8 milyon ton ile Çin yer almaktadır. Çin'i 5,5 milyon ton ile Hindistan, 2,3 milyon ton ile Kenya ve 1,5

milyon ton ile Türkiye takip etmektedir (Tablo 2). Son 5 yılda Çin, Kenya, Türkiye, Bangladeş, Uganda üretimde artış sağlayan ülkeler olup, dünya üretimi %13,6 artarak 28.192 bin tona yükselmiştir.

Tablo 2. Dünya çay üretimi (bin ton)

Ülkeler	2017	2018	2019	2020	2021
Çin	10.697	11.350	12.075	12.747	13.757
Hindistan	5.761	5.820	6.044	5.482	5.482
Kenya	1.912	2.143	1.995	2.476	2.338
Türkiye	1.300	1.481	1.407	1.418	1.450
Sri Lanka	1.338	1.321	1.305	1.211	1.302
Vietnam	1.121	1.081	1.018	1.046	1.073
Endonezya	636	610	560	626	563
Bangladeş	356	340	394	391	393
Arjantin	354	360	362	321	339
Uganda	218	323	262	329	321
Diğer	1.127	1.257	1.238	1.151	1.174
Dünya	24.820	26.086	26.660	27.198	28.192

Kaynak: FAO, 2023 (Erişim tarihi: 18.10.2023)

2.3. Verim

Dünya çay veriminde 2021 yılında Türkiye 1.763 kg/da ile ilk sırada yer alırken, Zimbabve 1.426 kg/da ile ikinci, Malavi 1.190 kg/da ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Dünya çay verimi 2021 yılı itibarıyla 2017'ye göre %1,5 artarak 537 kg/da olmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. Dünya çay verimi (kg/da)

Ülkeler	2017	2018	2019	2020	2021
Türkiye	1.583	1.895	1.791	1.699	1.763
Zimbabve	1.422	1.429	1.419	1.422	1.426
Malavi	1.164	1.181	1.172	1.181	1.190
Hindistan	927	938	966	985	1.001
Vietnam	910	927	943	974	975
Arjantin	903	909	1.061	973	973
Kenya	822	907	741	919	936
Uganda	895	924	917	921	925
Bangladeş	661	507	730	659	715
Tanzanya	774	750	721	714	706
Dünya	529	536	518	533	537

Kaynak: FAO, 2023 (Erişim tarihi: 18.10.2023)

2.4. Fiyatlar

2021 yılında çay üretici fiyatlarının Rusya'da 56.571 \$/ton, Gürcistan'da 16.379 \$/ton, Japonya'da 14.961 \$/ton, İran'da son 5 yılda %165 oranında artışla 1.461 \$/ton, Vietnam'da 1.019 \$/ton, Nepal'de 742 \$/ton, Azerbaycan'da 694 \$/ton, Sri Lanka'da 469 \$/ton, Türkiye'de ise 437 \$/ton, seviyelerinde olduğu görülmektedir (Tablo 4). Rusya, Gürcistan ve Japonya'daki yüksek üretici fiyatlarının bu ülkelerdeki üretim miktarlarının çok az olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 4. Üretici fiyatları (\$/ton)

Ülkeler	2017	2018	2019	2020	2021
Rusya	72.627	67.615	64.362	57.786	56.571
Gürcistan	-	-	14.934	15.352	16.379
Japonya	16.529	14.454	13.980	12.391	14.961
İran	552	487	672	938	1.461
Vietnam	365	377	417	482	1.019
Nepal	475	407	454	508	742
Azerbaycan	552	541	600	665	694
Mauritius	471	525	528	495	490
Sri Lanka	598	554	468	509	469
Türkiye	548	481	511	467	437

Kaynak: FAO, 2023 (Erişim tarihi: 18.10.2023)

2.5. Tüketim

Dünya çay tüketimi 2012 yılında yaklaşık 5 milyon ton iken, 2023 yılında 7,1 milyon tona yükselmiştir. 2025 yılında ise 7,4 milyon ton olacağı öngörülmektedir (Statista, 2023).

2.6. Dış Ticaret

Dünya çay ticaretinde Kenya ile Pakistan arasındaki çay ticaret hacminin büyüklüğü, bu iki ülkenin birincisinin ihracatta ikincisinin ise ithalatta ilk sırada yer almasına neden olmuştur.

2.6.1. İhracat

Dünyada çay ihracatı 2021 yılında 2,1 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. İhracatta 557 bin ton (%27,1) ile Kenya ilk sırada yer alırken, Kenya'yı 369 bin ton (%17,9) ile Çin ve 283 bin ton (%13,7) ile Sri Lanka takip etmektedir (Tablo 5).

Tablo 5. İhracatta önde gelen ülkeler (bin ton)

Ülkeler	2017	2018	2019	2020	2021
Kenya	467	501	476	576	557
Çin	355	365	367	349	369
Sri Lanka	287	165	290	285	283
Hindistan	261	262	258	210	197
Vietnam	146	77	135	126	82
Arjantin	75	73	75	66	64
BAE	55	67	66	58	60
Endonezya	51	49	42	45	43
Ruanda	26	31	31	37	39
Malavi	41	48	47	47	37
Diğer	370	390	381	372	322
Dünya	2.134	2.028	2.168	2.171	2.053

Kaynak: FAO, 2023 (Erişim tarihi: 04.09.2023)

2.6.2. İthalat

Dünyada çay ithalatı 2021 yılında yaklaşık 1,9 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. İthalatta 260 bin ton (%13,5) ile Pakistan ilk sırada yer alırken, Pakistan'ı 155 bin ton (%8,0) ile Rusya ve 108 bin ton (%5,6) ile Birleşik Krallık takip etmektedir (Tablo 6).

Tablo 6. İthalatta önde gelen ülkeler (bin ton)

Ülkeler	2017	2018	2019	2020	2021
Pakistan	183	204	206	254	260
Rusya	169	164	150	151	155
Birleşik Krallık	126	126	123	130	108
ABD	126	119	118	107	116
Mısır	97	115	109	75	73
BAE	100	109	74	74	68
Fas	73	76	83	72	66
İran	58	62	98	63	55
Afganistan	80	81	76	15	11
Almanya	54	51	50	42	47
Diğer	906	868	926	945	972
Dünya	1.972	1.975	2.013	1.928	1.931

Kaynak: FAO, 2023 (Erişim tarihi: 04.09.2023)

3. TÜRKİYE'DE DURUM

3.1. Çay Alanları

Son 5 yıl içerisinde çay alanlarında büyük bir değişiklik yaşanmayarak 2018 yılında 781 bin da olan çay alanı 2022'de %1,4 artarak 792 bin da olmuştur (Tablo 7).

Tablo 7. İllere göre çay alanları (bin da)

İller	2018	2019	2020	2021	2022
Rize	526	528	528	529	531
Trabzon	149	150	151	151	152
Artvin	90	91	92	92	92
Giresun	16	16	16	16	17
Toplam	781	785	787	788	792

Kaynak: TÜİK, 2023 (Erişim tarihi:16.10.2023)

3.2. Üretim

Türkiye’de yaş çay üretiminin yapıldığı iller Rize, Trabzon, Artvin ve Giresun’dur. 2021 yılında 1.454 bin ton olan üretim miktarı olumsuz iklim koşulları nedeniyle 2022 yılında 1.270 bin tona gerilemiştir (Tablo 8).

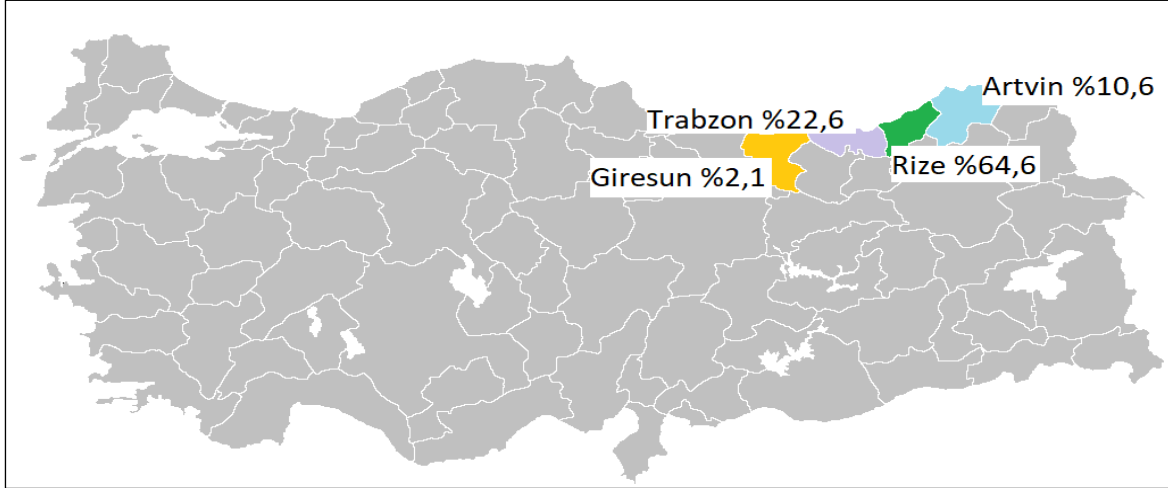
TÜİK Bitkisel Üretim 2. Tahminine göre üretimin 2023 yılında bir önceki yıla göre %6,3 oranında artarak 1.350 bin ton olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Tablo 8. İllere göre üretim miktarı (bin ton)

İller	2018	2019	2020	2021	2022
Rize	958	906	934	935	821
Trabzon	340	325	333	328	287
Artvin	152	146	154	160	135
Giresun	30	31	30	31	27
Toplam	1.480	1.408	1.451	1.454	1.270

Kaynak: TÜİK, 2023 (Erişim tarihi:16.10.2023)

Grafik 2. Çay üretimi yapılan iller (2022)

Kaynak: Tablo 8

3.3. Verim

Türkiye 2022 yılı çay veriminde Trabzon 1.884 kg/da ile ilk sırada yer almaktadır.

Trabzon’u, 1.634 kg/da ile Giresun ve 1.547 kg/da ile Rize takip etmektedir (Tablo 9).

Tablo 9. İllere göre verim (kg/da)

İller	2018	2019	2020	2021	2022
Trabzon	2.282	2.163	2.206	2.167	1.884
Giresun	1.881	1.880	1.825	1.861	1.634
Rize	1.822	1.716	1.769	1.767	1.547
Artvin	1.685	1.599	1.683	1.743	1.470
Ordu	545	621	552	567	478
Türkiye	1.895	1.791	1.844	1.843	1.604

Kaynak: TÜİK (Erişim tarihi: 10.10.2023)

3.4. Fiyatlar

Yaş çay üretici fiyatları incelendiğinde 2021/22 sezonunda ortalama 4,1 TL/kg olan üretici fiyatı, 2022/23 sezonunda yaklaşık %73,2 artarak ortalama 7,1 TL/kg'a yükselmiştir.

Üretici fiyatlarının 2023 yılı ilk 9 ayna bakıldığında Mayıs, Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarının 11,0 TL/kg ile en yüksek seviyede olduğu görülmektedir (Tablo 10).

Tablo 10. Üretici fiyatları

Yıllar	Üretici fiyatları (TL/kg)
2018/19	2,2
2019/20	2,9
2020/21	3,3
2021/22	4,1
2022/23	7,1
2023	
Ocak	6,7
Şubat	6,7
Mart	6,7
Nisan	6,7
Mayıs	11,0
Haziran	11,0
Temmuz	11,0
Ağustos	11,0
Eylül	11,0

Kaynak: TÜİK (Erişim tarihi: 16.10.2023), Piyasa dönemi: Haziran-Mayıs

3.5. Tüketim

Türkiye'de kişi başı yaş çay tüketimi son beş yılda ortalama 14-15 kg, kuru çay tüketimi ise 3,5-4,0 kg seviyelerindedir. Türkiye kişi

başına çay tüketiminde dünya ülkeleri arasında birinci sıradadır (ÇAYKUR, 2023).

Tablo 11. Tüketim verileri

Yıllar	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22
Kişi başına tüketim (kg)	14,2	15,4	14,6	15,2	14,5
Tüketim (bin ton)	1.150	1.261	1.215	1.271	1.263
Yeterlilik derecesi (%)	93,2	96,8	95,5	94,1	97,9

Kaynak: TÜİK, 2023 (Erişim tarihi: 30.10.2023)

3.6. Ticaret

3.6.1. İhracat

Türkiye 2022/23 döneminde 13.297 ton çay ihracatı gerçekleştirmiştir. İhracatın 2.236 tonu Belçika'ya yapılmış, Belçika'yı Gürcistan ve KKTC takip etmiştir (Tablo 12). Rusya- Ukrayna savaşında ithalatçı ülkelerin Türkiye'ye daha fazla yönelmesi, 2022/23 döneminde ihracat miktarının önceki dönemlere göre yaklaşık iki katına çıkmasına neden olmuştur (ÇAYKUR, 2023).

Tablo 12. Ülkelere göre çay ihracatı (ton)

Ülkeler	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23
Belçika	745	1.967	1.680	1.454	2.236
Gürcistan	1.069	585	1.024	1.050	1.237
KKTC	285	324	169	325	469
ABD	215	205	279	260	350
Almanya	391	348	481	802	247
Rusya	99	28	65	428	224
Ukrayna	5	12	16	160	196
Birleşik Krallık	32	43	84	148	169
Hollanda	316	110	261	378	161
Fransa	262	43	263	273	133
Diğer	793	5.399	4.322	5.278	7.875
Dünya	4.212	9.064	5.474	6.689	13.297

Kaynak: TÜİK, 2023 (Erişim tarihi: 18.10.2023)

Piyasa dönemi Haziran/Mayıs aralığında olup GTİP: 90210, 90220, 9230, 90240 kullanılmıştır.

3.6.2. İthalat

Türkiye'nin çay ithalatı 2022/23 döneminde son beş yılın en düşük seviyesine gerilemiştir. Bu gerilemenin sebebi olarak döviz kurlarında ve vergilerde meydana gelen artışla ithal çay tedarik maliyetinin yükselmesi gösterilebilir (Tablo 13).

Tablo 13. Ülkelere göre çay ithalatı (ton)

Ülkeler	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23
Sri Lanka	10.287	14.669	19.194	7.283	5.955
İran	527	128	230	3.257	3.865
Kenya	1.810	1.813	1.930	1.925	1.394
Hindistan	845	1.040	2.158	480	855
Hollanda	160	263	288	199	229
Malavi	-	-	-	69	115
Çin	142	92	249	78	61
Arjantin	82	19	48	48	38
Polonya	36	29	17	26	24
Endonezya	141	31	47	24	23
Diğer	360	228	720	76	58
Dünya	14.390	18.312	24.881	13.465	12.617

Kaynak: TÜİK, 2023 (Erişim tarihi: 18.10.2023)

Piyasa dönemi Haziran/Mayıs aralığında olup GTİP: 90210, 90220, 9230, 90240 kullanılmıştır.

4. TÜRKİYE'DE ÇAY DESTEKLEME POLİTİKALARI

Türkiye'de 2023 yılı Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıtlı yaş çay üreticilerine mazot desteği 86 TL/da, gübre desteği 21 TL/da, fark ödemesi desteği 30 krş/kg olarak belirlenmiştir. Fark ödemesi ve gübre desteğinde bir önceki yıla göre bir değişim olmamışken, mazot desteği bir önceki yıla göre %36,5 artmıştır. Ayrıca asgari 50 da ve üzeri tarım arazilerinde, her

50 da araziye kadar bir analiz için 50 TL toprak analizi desteği ödemesi yapılacaktır. Organik tarım desteği ise 1. Kategori ürünler arasında yer alan, bireysel ürün sertifikasına sahip üreticiler 2022 yılında 100 TL/dekar olarak desteklenmiş olup, söz konusu destek 2023 yılında %80 artarak 180 TL/dekara çıkarılmıştır.

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Dünya 2021 yılı çay alanlarında Çin, Hindistan, Sri Lanka, Kenya ve Endonezya ilk 5 sırayı oluşturmaktadır. Çin tek başına çay alanlarında %64, üretimde ise %49 pay ile birinci sırada yer almaktadır. Üretimde Çin, Hindistan, Kenya, Türkiye ve Sri Lanka ilk 5 ülke arasında yer almaktadır. İhracatta 2021 yılında önde gelen ülkeler sırasıyla Kenya, Çin, Sri Lanka, Hindistan ve Vietnam olurken, ithalatta önde gelen ülkeler ise sırasıyla Pakistan, Rusya, Birleşik Krallık, ABD ve Mısır'dır (FAO, 2023).

Dünyada çay üreticisi olan ülkeler az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdir. Bu ülkelerde hem işgücünün hem de hammaddenin ucuz olması nedeniyle maliyetler oldukça düşüktür. Bu durum Türkiye'nin ihracat şansını azalmaktadır. İhracatta fiyat engelinin yanı sıra kalite konusunda da sorunlar mevcuttur. Türkiye'nin alan bakımından sekizinci, üretim bakımından ise dördüncü sırada olması Türkiye çay veriminin yüksek oluşu ile açıklanabilmektedir.

Türkiye'nin kişi başına düşen çay tüketiminde ilk sırada olması çay tarımının önemini göstermektedir. Çaya verilen desteklerin artarak devam etmesi çay üretiminin Türkiye'de sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. 2022 yılında yaş çay alım fiyatı ile kuru çay satış fiyatının eş zamanlı açıklanması olumlu etki

göstermiştir. Türkiye'de çay tarımı çoğunlukla küçük aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır. Çay üreticilerinin yaklaşık %74'ü 5 da altında alana sahipken sadece %0,4'ü 20 da ve üzerinde alana sahiptir. Türkiye çay üretiminde büyük oranda kendine yeterlilik söz konusudur. Bununla birlikte mevcut üretim tüketim dengesinde oluşabilecek iç tüketim fazlası çayların dış pazarlarda zamanında satılabilmesi için 5 bin tonluk dış pazarı sürekli elde tutma zorunluluğu vardır. Bunun için yurt dışı taleplerini karşılayabilecek fiyat ve kalitede üretim yapılması, dünya çay ihracatındaki gelişmelerin izlenmesini gerekli kılmaktadır. Çay işleme sektöründe çeşitli büyüklükte 207 adet çay fabrikası bulunmakta olup, bunların 47'si ÇAYKUR'a, 160'ı ise özel sektöre aittir. Fabrikaların toplam kapasitesi yaklaşık olarak 19 bin ton/gün iken bu kapasitenin 9 bin ton/gün'ü ÇAYKUR'a aittir. Çay sektörünü olumsuz etkileyen en önemli faktörlerden birisi Türkiye'ye giren yabancı menşeli çaylardır. Türkiye'de yılda yaklaşık 290-320 bin ton kuru çay tüketilmektedir. 2022 yılında bu miktarın 160 bin tonunu ÇAYKUR çayları, 135 bin tonunu özel sektör çayları, 25 bin tonunu da yabancı menşeli çayların oluşturduğu düşünülmektedir. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinde yabancı menşeli çayların tüketildiği bilinmektedir. Genel

tüketim miktarı içerisinde yaklaşık %10-15 civarında paya sahip olan yabancı menşeli çaylar ithalat yoluyla veya gayri resmi yollarla Türkiye'ye sokulmaktadır (ÇAYKUR, 2023).

Çay İhtisas Üniversitesi olan Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nin yürütücü olarak

yer aldığı ve TÜBİTAK tarafından finanse edilen “Çay Bitkisi Gen Havuzunun Oluşturulması ve Ticari Çay Çeşit Adaylarının Belirlenmesi” isimli proje 2019 yılında başlamış olup, proje ile 4 yılda 50 farklı çeşidin Türkiye çay sektörüne kazandırılması amaçlanmıştır.

EK TABLOLAR

Ek Tablo 1. Dünya çay ihracatında önde gelen ülkeler (ton)

Ülkeler	2017	2018	2019	2020	2021
Kenya	467.024	500.591	475.997	575.509	556.552
Çin	355.258	364.815	366.806	348.815	369.354
Sri Lanka	286.863	164.709	289.586	285.087	282.986
Hindistan	261.419	262.423	258.051	210.486	197.240
Vietnam	146.441	77.234	134.933	126.449	82.470
Arjantin	74.921	72.619	75.322	65.978	64.201
BAE	54.613	67.492	65.799	57.720	59.510
Endonezya	51.357	49.030	42.491	45.265	42.640
Ruanda	26.243	30.946	31.157	37.033	38.867
Malawi	41.273	47.625	46.944	46.923	36.798
Tanzanya	27.548	26.909	31.655	24.096	24.239
Almanya	25.578	23.106	22.729	22.111	22.201
Rusya	16.863	18.852	19.851	20.538	21.853
Polonya	20.109	19.069	22.892	24.262	21.817
Uganda	59.207	70.101	69.095	72.454	18.064
Birleşik Krallık	18.863	18.107	19.154	19.087	16.463
Hollanda	17.151	13.054	12.304	14.338	15.535
ABD	18.497	18.275	17.187	14.262	15.239
Zimbabve	13.396	14.229	14.534	12.138	11.569
Burundi	9.577	10.495	10.086	9.122	11.388

Kaynak: FAO, 2023 (Erişim tarihi: 24.08.2023)

Ek Tablo 2. Dünya çay ithalatında önde gelen ülkeler (ton)

Ülkeler	2017	2018	2019	2020	2021
Pakistan	183.496	204.428	206.324	254.406	260.231
Rusya	168.785	163.802	150.348	151.441	154.983
ABD	126.299	119.357	117.997	107.444	116.231
Birleşik Krallık	125.810	125.692	123.021	129.865	108.237
Mısır	96.842	115.278	108.858	75.487	72.771
BAE	100.206	108.593	73.698	74.417	68.263
Fas	72.532	75.779	83.353	71.535	66.368
Irak	47.799	16.386	19.460	54.931	59.044
İran	58.146	62.290	98.047	63.381	55.150
Almanya	54.074	51.062	50.183	41.759	47.452
Çin	29.694	35.453	43.500	43.343	46.744
Polonya	37.367	36.213	37.867	42.356	38.362
Tayvan	30.210	32.321	33.226	30.569	33.192
Hindistan	18.441	12.197	20.952	33.184	31.337
Suudi Arabistan	35.689	37.607	39.436	41.945	31.027
Kazakistan	33.266	30.526	30.690	29.251	30.115
Japonya	30.430	31.210	31.861	27.476	28.041
Malezya	24.234	26.431	28.753	27.300	27.824
Gana	1.685	1.686	1.670	1.600	27.401
Özbekistan	23.293	32.877	32.412	31.426	27.354

Kaynak: FAO, 2023 (Erişim tarihi: 24.08.2023)

Ek Tablo 3. Türkiye çay üretimi (1988–2022)

Yıl	Çay yetiştiren çiftçi sayısı (adet)	Çay yetiştirmeye ayrılan alan (da)	Yaş çay yaprağı üretimi (ton)
1988	196.386	862.880	752.662
1989	202.082	895.250	662.549
1990	202.904	905.750	608.440
1991	215.278	886.390	682.858
1992	215.388	893.450	724.383
1993	214.542	893.300	578.500
1994	201.558	767.910	654.000
1995	201.657	766.090	523.465
1996	201.844	767.430	600.000
1997	201.957	767.550	752.000
1998	203.038	767.520	978.589
1999	203.875	767.490	1.095.532
2000	204.491	767.500	758.038
2001	204.112	766.530	824.946
2002	203.028	766.450	791.700
2003	203.318	766.400	869.000
2004	202.431	766.320	1.105.000
2005	202.699	766.250	1.192.004
2006	203.431	766.136	1.121.206
2007	203.901	765.808	1.145.321
2008	199.231	758.257	1.100.257
2009	200.798	758.513	1.103.340
2010	202.494	758.641	1.305.566
2011	205.312	758.895	1.231.141
2012	-	758.566	1.250.000
2013	-	764.255	1.180.000
2014	-	760.494	1.266.311
2015	-	762.073	1.327.934
2016	-	763.609	1.350.000
2017	-	821.079	1.300.000
2018	-	781.334	1.480.534
2019	-	785.693	1.407.448
2020	-	786.813	1.450.556
2021	-	789.001	1.453.964
2022	-	791.285	1.269.546

Kaynak: TÜİK, 2023 (Erişim tarihi: 10.10.2023)

Ek Tablo 4. Türkiye çay denge tablosu

	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22
Alan (bin da)	821	781	786	787	789
Üretim (bin ton)	1.300	1.480	1.407	1.450	1.454
Tüketim (bin ton)	1.185	1.300	1.253	1.310	1.291
İthalat (bin ton)	94	59	74	101	55
İhracat (bin ton)	13	17	18	23	28
Kendine yeterlilik (%)	93,2	96,8	95,5	94	98
Kişi başına tüketim (kg)	14,0	15,0	14,6	15,2	14,5

Kaynak: TÜİK, 2023 (Erişim tarihi: 10.10.2023)

Ek Tablo 5. Türkiye kuru çay üretimi (ton)

	2018	2019	2020	2021	2022
Kuru Çay	286.150	268.902	281.640	281.970	252.000

Kaynak: (ÇAYKUR, 2023)

KAYNAKLAR

ÇAYKUR (2023). Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 2022 Yılı Çay Sektörü Raporu, Mayıs 2023.

FAO, (2023). Food and Agriculture Organization (<https://www.fao.org/faostat/en/#data>).

Kurt, G. (2018). Türkiye ve Seçilmiş Üretici Ülkelerin Çay Sektöründe Rekabet Gücü, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (7): 153-186.

Statista, (2023). (<https://www.statista.com>).

TÜİK, (2023). Türkiye İstatistik Kurumu (<https://www.tuik.gov.tr>).